

Europos socialinis tyrimas: sveika, Lietuva!

Prof. Roger Jowell

Dar prieš pradėdant Europos socialinį tyrimą (*European Social Survey*, ESS) 2001 m., jo modelio kūrimas jau vyko gana ilgą laiką, tad iš jo buvo daug

tikimasi nuo pat pradžių. Mokantis iš kitų gerai žinomų tarptautinių tyrimų, tokių kaip Eurobarometras, Europos vertybių tyrimas, Pasaulio vertybių tyrimas ir Tarptautinė socialinio tyrimo programa, patirties ESS sugebėjo sukurti tokį modelį ir metodologiją, kurie užtikrino tikslus ir ekvivalentiškus matavimus 34-iose skirtingose šalyse ne tik tarpusavyje, bet ir laike. Tik griežtas minėtos metodologijos įgyvendinimas visose šalyse leidžia pasiekti pagrindinį ESS tikslą – stebėti ir fiksuoti, kaip Europos gyventojai mato save, vieni kitus ir savo kolektyvinį pasaulį.

Mūsų sumanyta ESS strategija reikalauja, kad kiekviena tyrime dalyvaujanti šalis stropiai laikytųsi bendrai nustatytų

detalių reikalavimų. Visa tai, mes manome, per pirmuosius aštuonerius ESS įgyvendinimo metus sukūrė ypatingai kokybiškus ir patikimus palyginamuosius duomenis. Tad neatsitiktinai šią dieną daugiau nei 32 000 žmonių yra užsiregistravę kaip atvirai prieinamų ESS duomenų vartotojai, ir kad naudojant ESS duomenis ir metodologiją jau paskelbta keli šimtai straipsnių mokslo žurnaluose, taip pat monografijų, knygų skyrių ir konferencijų pranešimų.

Todėl man be galo malonu pasveikinti Lietuvą įsijungus į ESS dalyvaujančių šalių gretas pastarojoje tyrimo bangoje ir bendradarbiauti su kolegomis iš Lietuvos. Tai ypač reikšminga šiuo metu, kai sparčiai artėjama prie ESS virsmo oficialiu Europos tyrimų infrastruktūros konsorciūmu. Šis statusas užtikrins, kad socialinių pokyčių tyrimai Europoje bus atliekami reguliariai.

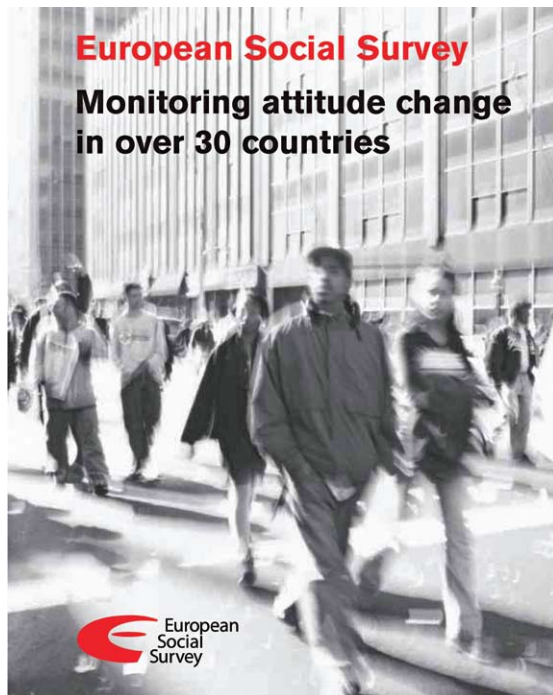
Roger Jowell
ESS pagrindinis tyrėjas
ir tarptautinis koordinatorius

Seras Roger Jowell yra London City universiteto profesorius, Nacionalinio socialinių tyrimų centro, svarbiausios Didžiosios Britanijos socialinių tyrimų organizacijos, įkūrėjas ir direktorius (1969-2001 m.). Šiame centre nuo 1983 m. vykdomas žinomiausias kasmetinis nacionalinis tyrimas – Britų socialinių nuostatų apklausa. Be to, Roger Jowell buvo vienas iš Tarptautinės socialinio tyrimo programos (ISSP) įkūrėjų ir jai vadovavo 1984-1989 m. Nuo pat ESS atsiradimo 2001 m. Roger Jowell yra jo centrinės koordinuojančios grupės vadovas. Pradinio ESS projektavimo laikotarpiu jis vadovavo šio tyrimo metodologijos komitetui. 2005 m. ESS buvo apdovanotas Europos Sąjungos Dekarto prizų už „radikalias inovacijas tarpkultūrinių apklausų vykdymo srityje“. Tai iki šiol yra vienintelis socialinių mokslų srities projektas, laimėjęs šį prestižinį apdovanojimą. 2008 m. Roger Jowell buvo suteiktas sero titulas už nuopelnus socialiniams mokslams.

Europos socialinis tyrimas jau Lietuvoje!

Vaidas Morkevičius

Europos socialinio tyrimo nacionalinis koordinatorius Lietuvoje

Džiaugiuosi galėdamas pristatyti Lietuvos socialinių ir humanitarinių mokslų akademinėi bendruomenei išskirtinį tyrimą – Europos socialinį tyrimą (ESS). Kuo jis ypatingas? Užtenka paminėti vieną reikšmingą faktą: ESS yra vienintelis socialinių mokslų srities projektas, laimėjęs (2005 m.) prestižinę Europos Sąjungos Dekarto prizą už „radikalias inovacijas tarpkultūrinių apklausų vykdymo srityje“. Taigi ne tik Lietuvai, bet ir Europai bei visam pasauliui šis tyrimas gali būti pavyzdžiu daugelyje sričių, ką savo 2008 m. vertinimo ataskaitoje pabrėžė ir Europos mokslo fondo ekspertų grupė, vertinusi pirmų trijų ESS bangų vykdymą.

Lietuva į ESS įsijungė nuo 4-osios bangos 2008 m., kai tyrimo vykdymą pradėjo finansuoti Kauno technologijos universiteto Politikos ir viešojo administravimo instituto įgyvendinamas projektas, skirtas LiDA kūrimui. Jau tada viena iš svarbiausių archyvo veiklos sričių buvo įvardytas tikslas kurti aukščiausius tarpautinius metodologinius standartus atitinkančius duomenis ir ESS tapo pagrindiniu „taikiniu“ šioje srityje. Taigi kuo naudingas šis tyrimas Lietuvos akademinėi bendruomenei?

Visų pirma, jis gali būti pavyzdžiu, kaip turi būti vykdomos mokslinės socialinės apklausos. Nagrinėdami gausią ir viešai prieinamą tyrimo medžiagą

(publikuojamą centriniame internetiniame archyve www.europeansocialsurvey.org ir LiDA svetainėje), mokslininkai gali pasisemti žinių ir patirties, kaip sudaromi klausimynai, kaip tikrinamas jų patikimumas ir validumas, kaip vykdomi jų vertimai, kokie reikalavimai keliami tikimybinėms ir reprezentatyvioms atrankoms, kaip vykdyti lauko darbus ir kokios informacijos apie juos reikalauoti iš tyrimą vykdančios organizacijos. Galų gale, galima suprasti, kaip reikia dokumentuoti savo kuriamus duomenis, kad juos galėtų analizuoti kiti tyrėjai.

Kitas svarbus šio tyrimo privalumas – tarptautinė palyginamoji dimensija. Analizuodami šio tyrimo duomenis, Lietuvos mokslininkai įgyja visas galimybes išplėsti savo tyrimų

apreptį ir geografiją. Be to, dažnai palyginamoji tarpkultūrinė analizė yra svarbus kriterijus publikuoti straipsnius prestižiniuose moksliniuose leidiniuose. Taigi skambiai tarient, atlikdami ESS duomenų analizę, Lietuvos tyrėjai tampa lygiateisiais Europos ir pasaulio mokslinės bendruomenės nariais.

Tokios galimybes sustiprina ir tyrimo vykdymo metodologija bei analizuojamų klausimų spektras. ESS yra kartotinis tyrimas, kuriame yra keletas klausimų blokų, užduodamų respondentams visose tyrimo bangose, vykdomose kas dvejus metus. Jie susiję su žiniasklaidos vartojimu, socialiniu pasitikėjimu, politika, socialinės gerovės klausimais, religingumu, tapatybės klausimais, žmogiškosiomis vertybėmis ir, žinoma, itin plačiu spektru klausimų, apibūdinančių ne tik respondento, bet ir jo partnerio bei tėvų socialines demografines charakteristikas. Taigi sociologijos, politologijos ir net ekonomikos ar psichologijos srities tyrėjai gali rasti jų tyrimams svarbių klausimų, kuriuos gali analizuoti ne tik tarptautinėje palyginamojoje perspektyvoje, bet ir diachroniškai, t. y. atlikti palyginimus laike.

Kita vertus, kiekvienoje bangoje nagrinėjamų klausimų spektras išplečiamas kintančių klausimų blokais, kuriuos gali siūlyti patys tyrėjai! Šie klausimų blokai taip pat gali būti įtrau-

kiami į tyrimą pakartotinai po tam tikro laiko, kad būtų galima atlikti palyginamąją analizę laike. 4-ojoje ESS bangoje tokie kintančių klausimų blokai apėmė dvi sritis: diskriminacijos dėl amžiaus ir socialinės gerovės nuostatas.

Žinoma, nenuskriausti lieka ir metodologinius tyrimus norintys atlikti mokslininkai. ESS yra puikiausias instrumentarijus, kuriame gausu įvairios medžiagos, galinčios tapti metodologinių studijų objektu. Visų pirma, tai papildomo klausimyno klausimų blokas, skirtas tikrinti pagrindinio klausimyno (4-ojoje bangoje – A ir B dalies) klausimų patikimumą ir validumą MTMM būdu, t. y. taikant daugelio aspektų-daugelio metodų (angl. *Multitrait-Multimethod*) techniką. Kita vertus, šiuo aspektu ne mažiau patrauklūs gali pasirodyti ir kontaktavimo su respondentais formos duomenys ar apklausėjo klausimyne surinkta informacija.

Aptarti visus šio gigantiško tyrimo aspektus trumpame straipsnyje neįmanoma. Šiam tikslui skirtas šiuo metu kuriamas Europos socialinio tyrimo duomenų analizės vadovas, kuris turėtų pasirodyti po kiekvienos naujos Lietuvoje įgyvendintos tyrimo bangos.

Pabaigoje norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad jau prasidėjo 5-osios tyrimo bangos įgyvendinimas. Šių metų rudenį bus atlikti lauko darbai, o nagrinėjamų klausimų spektras prasiplės temomis, susijusiomis su pasitikėjimu teisingumo sistema, šeimos ir asmenine gerove bei užimtumo problemomis, kurios turėtų būti aktualios ne tik mokslininkams, bet ir politikos formuotojams.

Labai kviesčiau visus Lietuvos socialinių ir humanitarinių mokslų akademinės bendruomenės narius aktyviai naudotis ESS duomenimis, saugomais tiek centriniame archyve, tiek LiDA kataloge, kur jie yra dokumentuoti lietuvių kalba. Be to, LiDA šių metų rudenį organizuos ESS duomenų analizės seminarą, kuriame lektoriai iš užsienio pristatys ESS tyrimą ir jo metu surinktų duomenų analizės galimybes bei praktikas.

LiDA tęsia metodologinius seminarus

Tobulindamas vartotojų duomenų analizės kompetenciją, LiDA tęsia metodologinius seminarus esamiems ir potencialiems vartotojams. Gegužės mėnesį Šiauliuose ir Klaipėdoje vyko trečiasis ir ketvirtasis LiDA metodologiniai seminarai, skirti kiekybinių duomenų analizei duomenų archyvuose. Nuoširdžiai dėkojame Šiaulių universiteto Viešojo administravimo katedros vedėjai doc. Dianai Šaparnienei ir Klaipėdos universiteto Socialinių mokslų fakulteto dekanui doc. Antanui Bučinskui, kurie maloniai padėjo organizuoti seminarus savo institucijose. Seminarų metu buvo derinami teorinių paskaitų ir praktinių įgūdžių lavinimo komponentai, analizuoti pavyzdžiai su LiDA esančiais duomenimis. Abu seminarai, kuriuos vedė Kauno technologijos universiteto doc. dr. Eglė Butkevičienė ir doktorantė Aida Vaicekauskaitė, truko po 8 akademinės valandas. Seminaras *„Kiekybinių duomenų internetiniuose archyvuose analizė“* vyko gegužės 8 d. Klaipėdos universiteto Socialinių mokslų fakultete. Seminaro dalyviai buvo supažindinti su internetiniais duomenų archyvais bei juose saugomų kiekybinių duomenų analizės principais siekiant

ugdyti gebėjimus analizuoti kiekybinių tyrimų duomenis bei atlikti jų statistinę analizę NESSTAR ir statistikos programinės įrangos SPSS pagalba. Seminare taip pat buvo mokoma interpretuoti statistinių skaičių rezultatų, rengti statistinių tyrimų ataskaitas. Seminaras pradėtas internetinių humanitarinių ir socialinių duomenų archyvų pasaulyje ir Lietuvoje pristatymu, vėliau aptarta kiekybinių duomenų statistinė analizė naudojant NESSTAR programinę įrangą, su kuria galima atlikti tiesioginę duomenų analizę LiDA portale. Popietinėje seminario dalyje buvo kalbama apie kiekybinių duomenų statistinę analizę su SPSS ir statistinių tyrimų ataskaitų rengimo principus.

Panašia tematika gegužės 15 d. Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakultete organizuotas seminaras *„Antrinė kiekybinių duomenų analizė“*. Seminaro metu klausytojai susipažindinti su antrinės duomenų analizės samprata ir kiekybinių apklausų duomenų analizės principais. Seminaro dalyviai taip pat buvo mokomi atlikti statistinę duomenų analizę su NESSTAR ir SPSS, suprasti ir interpretuoti statistinių skaičių rezultatų, rengti statistinių tyrimų

ataskaitas. Seminarai sulaukė entuziastingų lankytojų vertinimų:

„Norėčiau dar panašaus pobūdžio seminarų žinių įtvirtinimui“ (Šiaulių seminario dalyvis);

„Per ilgą trukmę, bet seminaras labai naudingas“ (Šiaulių seminario dalyvis);

„Dažniau Šiauliuose tokių seminarų...“ (Šiaulių seminario dalyvis);

„Svarbu, kad gerai veiktų internetinė prieiga“ (Klaipėdos seminario dalyvis).

Seminarų dalyviai taip pat puikiai įvertino lektores:

„Labai šaunios lektorės! Norėčiau dar su jomis susitikti įtvirtinant žinias ir mokantis“ (Šiaulių seminario dalyvis).

Šių metų pabaigoje ir kitų metų pirmoje pusėje planuojami penki nauji metodologiniai seminarai Vilniuje ir Kaune. Taip pat numatomi du tarptautiniai duomenų analizės seminarai, skirti Europos socialinio tyrimo (ESS) duomenų pristatymui ir analizei. Informaciją apie seminarus ir nuorodą registracijai galėsite rasti adresu: www.lidata.eu.

Duomenų dokumentavimo standartai: NSD patirtis

Ligita Šarkutė

LiDA darbuotojų vizito Norvegijos socialinių mokslų duomenų tarnyboje (NSD) Berгене kovo mėnesį metu šios institucijos direktoriaus pavaduotojas Atle Alvheim ir vyresnysis specialistas Ornulf Risnes, atsakingas už duomenų dokumentavimo ir publikavimo programinės įrangos NESSTAR tobulinimą, skaitė pranešimą „Duomenų dokumentavimo standartai dabar ir ateityje: DDI ir vartotojo sąsajos, ypatingą dėmesį skiriant NESSTAR“. Išgirsta informacija LiDA darbuotojams buvo ypač naudinga gilinant žinias, susijusias su duomenų dokumentavimo standartų tobulinimo perspektyvomis.

Kolegos iš NSD papasakojo apie šiame archyve saugomų duomenų dokumentavimo mechanizmą ir procedūras. Į NSD patenkančios duomenys, užtikrinus jų anonimiškumą ir kitus su privatumu susijusius klausimus, visų pirma užregistruojami „Studyadmin“ duomenų bazėje ir nuo to laiko saugomi pagrindiniame skaitmeniniame archyve. Duomenys dokumentuojami pagal DDI (angl. „Data Documentation Initiative“) standartą, norvegų ir anglų kalbomis. Duomenų dokumentavimas vyksta NESSTAR programinės įrangos aplinkoje, dokumentacija publikuojama NSD interneto portale. NSD archyvuojami duomenys yra laisvai prieinami studentams ir tyrėjams, tiesa, prieš tai su jais pasirašius susitarimą dėl prieigos prie konkrečių duomenų rinkinių. Naudojimasis

NSD saugomais duomenimis komerciniais tikslais yra mokama paslauga.

A. Alvheim ir O. Risnes taip pat aptarė duomenų archyvavimo standartus ir įrankius, integruotos paneuropinės socialinių mokslų duomenų infrastruktūros kūrimą ir perspektyvas. Pranešėjai pabrėžė, kad pastaruosius 15 metų siekiama sukurti integruotą paneuropinę socialinių mokslų duomenų infrastruktūrą, paremtą moderniomis interneto technologijomis. To pasekoje atsirado tokie produktai kaip NESSTAR (duomenų dokumentavimo ir publikavimo internete programinė įranga), kurios kūrėjas yra NSD, ar ELLST (daugiakalbis socialinių mokslų tezasas). Dokumentuojant duomenis neretai susiduriama su įvairiais techniniais, lingvistiniais, teisiniais ir ekonominiais barjeriais. Siekiant juos sušvelninti, vykdomi įvairūs projektai. Vienas iš jų – Europos Komisijos finansuotas MADIERA projektas („Multilingual Access to Data Infrastructures of the European Research Area“, <http://www.madiera.org>), kurio pagrindinis tikslas – efektyvios Europos socialinių mokslų infrastruktūros kūrimas ir tobulinimas, integruojant įvairius mokslinių tyrimų įrankius, išteklius ir produktus. Šio projekto dalyviai – daugiau kaip 20 Europos socialinių mokslų duomenų archyvų. MADIERA portale galima rasti socialinių mokslų duomenis prancūzų, graikų, danų, norvegų, suomių, švedų, ispanų, vokiečių ir anglų kalbomis.

MADIERA portale naudojami šie ištekliai: CESSDA (Europos socialinių mokslų duomenų archyvų tarybos) duomenų dokumentavimo šablonas ir klasifikacija, kontroliuojami žodynai, daugiakalbiai tezasai; taip pat naršymo, duomenų paieškos, indeksavimo (LUCENE) įrankiai.

Tiek NSD, tiek daugumoje Europos socialinių mokslų duomenų archyvų duomenys dokumentuojami pagal CESSDA sukurtą šabloną. CESSDA portale naudojami šie ištekliai ir įrankiai: ELLST daugiakalbis tezasas, duomenų indeksavimas, CESSDA DDI 1.2 metaduomenų standartas ir klasifikacija. Tačiau CESSDA duomenų kaupimo, dokumentavimo, saugojimo, publikavimo ir prieigos modelis, pasak A. Alvheim ir O. Risnes, yra stipriai tobulintinas. Visų pirma būtina tobulinti vartotojo sąsają ir naršymo bei duomenų paieškos (net ir skirtingomis kalbomis vienu metu) ir analizės įrankius. Taip pat siekiama išvengti dubliuoto duomenų saugojimo problemos bei spręsti duomenų versijų, atnaujinimo, komentarų, nuorodų bei sąsajų klausimus, taip pat užtikrinti vieningą vartotojų registravimąsi.

Netolimoje ateityje turėtų atsirasti naujas DDI3 duomenų dokumentavimo standartas, pagal kurį duomenys būtų dokumentuojami detalčiau ir kokybiškiau, efektyviau sprendžiama daugiakalbystės, kas itin aktualu Lietuvai, problema. DDI3 pagrindu turėtų būti sukurta ir nauja NESSTAR versija.

Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų duomenų archyvas (LiDA) yra virtuali skaitmeninė empirinių HSM duomenų kaupimo, ilgalaikio saugojimo ir sklaidos infrastruktūra. LiDA kaupia, organizuoja ir teikia prieigą mokslininkams prie struktūrizuotų Lietuvos empirinių duomenų masių ir, bendradarbiaujant su analogiškais institucijomis Europoje ir pasaulyje, keičiasi su jomis duomenimis, patirtimi, empirinių duomenų kaupimo ir sklaidos metodikomis.

LiDA istorija: keletas faktų

- 2002 m. vasaris – apibrėžta idėja Rytų Europos socialinių mokslų duomenų archyvų seminare Berlyne, kurį rengė Vokietijos Socialinių mokslų infrastruktūros tarnyba (GESIS) ir Centrinis archyvas, bei rėmė UNESCO Socialinių transformacijų valdymo programa (MOST).
- 2004 m. birželis – Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros strategijoje nurodoma būtinybė turėti nacionalinį socialinių duomenų archyvą.
- 2006 m. birželis – įkuriamas Lietuvos socialinių ir humanitarinių duomenų archyvas (LiDA) vykdamas ES struktūrinių fondų lėšomis finansuojamą projektą „Empirinių duomenų ir informacijos humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimams kaupimas ir valdymas: Lietuvos HSM duomenų archyvas (LiDA)“.

duomenų ir informacijos humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimams kaupimas ir valdymas: Lietuvos HSM duomenų archyvas (LiDA)“.

- 2008 m. kovas – LiDA pradeda koordinuoti Europos Socialinio tyrimo (ESS) vykdymą Lietuvoje.

- 2008 m. balandis – LiDA tampa nacionaliniu atstovu Tarpuniversitetinio politinių ir socialinių tyrimų konsorciame (ICPSR).

- 2009 m. liepa – pradedamas naujas LiDA vytymo etapas vykdamas ES struktūrinių fondų lėšomis finansuojamą projektą „HSM duomenų archyvo LiDA plėtra“. LiDA pradeda ruošti istorinių ir kokybinių duomenų archyvavimui ir integracijai į CESSDA-ERIC.

- 2010 m. balandis – LiDA įtraukiamas į Lietuvos mokslinių tyrimų infrastruktūrų plėtros gaires.

LiDA darbuotojai

- Prof. dr. Algis Krupavičius – LiDA vadovas
 Ingrida Abromavičiūtė – projekto finansininkė
 Indrė Ambotaitė - Mazeliauskienė – LiDA vadybininkė
 Dr. Vaidas Morkevičius – mokslo darbuotojas, atsakingas už tarptautinių tyrimų vykdymo koordinavimą Lietuvoje
 Dr. Rimantas Rauleckas – vyresnysis specialistas, atsakingas už istorinių, kokybinių tyrimų ir politinės sistemos duomenų archyvavimo sistemų kūrimą
 Dr. Ligita Šarkutė – vyresnioji specialistė, atsakinga už duomenų dokumentavimą
 Dr. Eglė Vaidelytė – tyrėja, atsakinga už LiDA mokymų organizavimą ir naujienlaiškio leidybą
 Dr. Giedrius Žvaliauskas – vyresnysis mokslo darbuotojas, atsakingas už duomenų rinkinių įgijimą ir dokumentavimą

ĮVYKIAI

- LiDA vadovas prof. Algis Krupavičius birželio 10-11 d. dalyvavo Briuselyje vykusiame Europos socialinio tyrimo (ESS) jungtiniame mokslinės patariamiosios tarybos ir finansuojančių institucijų forumo susitikime.
- LiDA kataloge, serijoje ESS, jau prieinami Lietuvoje vykdytos Europos socialinio tyrimo (ESS) 4-osios bangos duomenys, dokumentuoti lietuvių kalba.

Naujienlaiškį parengė:
 Eglė Vaidelytė, el.paštas: egle.vaidelyte@lidata.eu

Spausdino spaustuvė – leidykla „Firidas“
 Kareivių g. 19-188, LT-09133 Vilnius
 Tel. (8~5) 231 2396, el. p. spauda@firidas.lt

Kontaktai:

Politikos ir viešojo administravimo institutas
 Socialinių mokslų fakultetas
 Kauno technologijos universitetas
 Kęstučio g. 8-206, Kaunas LT-44320
 Tel./Faks. (8 37) 300115, el. paštas: pvai@ktu.lt, rasykite@lidata.eu